

Megjelenik
1 évfolyam 12 íven,
egyes szám a hónap 1-én.
Előfizetési díja:
1 forint.

IRODALMI SZEMLE.

KIADÓ ÉS SZERKESZTŐ:
LUGA LÁSZLÓ.

Hirdetések
kétszer hasábozott
petitsoronkint
6 krajczárral
számíttatnak.

Eger. III. évfolyam.

6. szám.

Junius 1-én, 1878.

A katolikus lapirodalomról.

III. Belgium a maga 5 millió lakosával, nagymérvű sajtószabadságával igen szép képét mutatja a kath. hírlapsajtó ügyének. Hogy itt a lapirodalom oly élénk, nemcsak a kath. ügynek folytonos harcza, állandóan szükséges védelme eredményezé azt, hanem még inkább a kath. papság s a vagyonsb, hitökhöz hű főbranguak áldozatkészsége is. Van pedig e két országban 154 kath. irányu lap, és csak napilap 20, úgy hogy minden nagyobb városra esik egy-egy; Brüsselnak van 5 kath. napilapja. Az árak megfelelnek kb. a mi napilapjainknak. A tartalom magvas, egynémelyiké kissé szabadelvű kath. szellemű. A főbb napilapok közül említjük a „Courrier de Bruxelles“-t, mely kisebb napi kiadásban (a főlap ára 27 frank, a kisebbé 15 fr.) és hetiben is (5 fr.) jelenik meg; azután a genti „Bien public“-ot, a namuri „L'ami de l'ordre“-t (előbbinek ára 24, ezé 20 fr.) Figyelemreméltó, hogy a belga napilapok a gazdasági- bürze- és kereskedelmi dolgokra is nagy gondot fordítanak, s e tekintetben elveszik számos katolikusnak ürügyét, mely miatt az „unalmas“ kath. lapokat járattani nem akarják. Hetilapja van minden vidéknek 4–5. Ezek nem valami nagy gonddal szerkesztvők, kiállásai a napilapoknak. Már a mi a tudományos folyóiratokat illeti, ebben kitérőekké találkozzunk. A löveni egyetem tanárai adják ki és szerkesztik a „Revue catholique“-t, mely kb. olyan mint a mainzi „Katholik“; a jezsuiták adják ki a „Précis historiques“-t, történelmi, hittudományi s irodalomtörténeti tartalommal; a „Nouvelle revue theologique“ pótolja Belgiumban a pastoralis lapokat; a brüsseli „Revue générale“ hasonló a müncheni „Hist.-polit. Blätter“-ekhez, szerkeszti az ismeretes báró Haulleville. Paedagogiai és ker. közgazdasági szaklap is van egy-egy, valamint egynehány szépirodalmi képes kath. lap is. S e mellett tudva, hogy a löveni „l'oeuvre de la bonne presse“-egylet a kath. ujságokat ingyen terjeszti a szegényebb katolikusok között, hogy egy másik hasonló czélú, borrom. sz. Károlyról nevezett társulat a mult évben kb. 24.000 példány jó és hasznos könyvet s lapot terjesztett el; hogy a kath. egyleteknek nemrég Mechelnben tartott nagygyűlésén a jelenlevő kath. egyletek határozatát emelték, hogy semmi olyan vendéglöbe és mulatóhelyre nem mennek, a hol meg nem kérdeznék: vannak-e kath. lapok is, és ha nincsenek,

az ilyeneket ott hagyják — nem esoda, hogy a mint a kath. lapirodalom most is jó lábón van Belgiumban, úgy a jövő is a legszebb reménnyel kecsegtet.

Csak megemlítve, hogy a minket tán kevésbé érdeklő Hollandban 60 kath. lap van, néhány szót Angliáról és Irországról. Angliában a túlnyomó többség protestans, s a kath. elem, bárha a hierarchia visszaállítására óta mindinkább emelkedik, nem valami nagy. S így a kath. lapok is eltűnnek a nagy angol lapok mellett, bárha nemökben kitérő szolgáltatásokat tesznek. Angliában, ha a kath. ügy bármely lapban megtámadatik, ugyanezen lap meghozza a védelmet is kath. tollból. S maga Manning bibornok sem áttolja, hogy egyes fontosabb kérdésekben a nagy napilapok hasábjait igénybe vegye. A katolikusoknak napilapjok nincs, de vannak ügyes hetilapjaik, összesen 7, s havilapjok 8. Ezek azután tisztán kath. szelleműek. Legkiválóbb a „The Tablet“. 1840 óta létezik, hangja nyugodt, higgadt, vallási, politikai s irodalmi tartalmú; azután a „Catholic Times and catholic Opinion“ 25,000 előfizetével. A komoly, szaklapok közt találkozzunk a jezsuiták által szerkesztett „The month“-tal, mely szépirodalmi részében Lady Fullerton regényeit hozza — hasonlít a laachi „Stimmen“-ekhez; a Dr. Ward szerkesztésében megjelenő „Dublin Review.“ Van több aszetikus irányú s néhány szépirodalmi s ismeretterjesztő ügyesen szerkesztett kath. közlöny. — Irland katolikus, meglátszik ez sajtóján, annak élénkségén és határozottságán. Katolikus és irhoni: e két fogalom együtt jár; szigorúan kath. éa nemzeti minden kath. lapja is. Van ott 3 kath. napilap, s 24 heti, egyszer-kétszer megjelenő lap s 4 képes ismeretterjesztő közlöny. Átalán a „zöld sziget“ kath. sajtója igen élénk, előrehaladott, a „Szentek szigeté“-é pedig bármily szerény még ma, mégis nagy reményű s figyelembe vehető már ma is.

Az iberi félszigetről is valamit. Spanyolországban, melyet Garcia Cuesta bibornok-érsek „essentialiter katolikus“-nak jellemzett és joggal, az összes nép katolikus, s alig is mer fellépni valamely lap keresztényellenes irányban. Csak a legújabb időből van tán 4–5 lap, mely a papság ellen küzd, de egyébként magát a vallást megtá-

madni nem meri. Kár, hogy e szerencsétlen országban a pártszakadás a kath. lapok belpolitikájára szétválasztó befolyást gyakorol. Innen a kiváló polemikus irány. A napilapok közül főbbek az „El siglo futuro“ tökéletes kath. iránynyal, két kiadásban; „La Espana Catolica“ alfonsista irányú, míg általában a kath. lapok carlisták; és a „Correspondencia de Espana“ a legelterjedettebb, 60,000 példányban jár. Számos hetilap mellett minden egyházmegyének megvan a maga vallási népies lapja. Néhány, még pedig jeles magasb tartalmu szaklap is jelenik meg. Érdekes még, hogy néhány spanyol határozottan kath. író, szépirodalmi műveit állandóan, időszakonként megjelenő füzetekben adja ki, novellákat, költeményeket, mint p. Jókai nálunk újabban „Regénytár“-ában dolgozatait. S az ily gyűjteményeknek olvasóközönsége nagy. — **P o r t u g a l**, 4 millió kath. lakosával, sokkal inkább áll angol befolyás alatt, semhogy ott a liberális sajtó ellene nem működne a vallásinak. S itt is megvan a politikai scissio a legitimisták s a ténylegességet védők közt. Ezeknek daczára is ezen kis országnak van 3 kath. napi, 10 heti egyszer-kétszer, s 10 havonként megjelenő lapja. A legbefolyásosb kath. napilap a lissaboni „Nacao“ (Nemzet), miguelista, és határozottan orthodox kath. iránynyal. A coimbrai egyetemnek van tudományos theologiai szaklapja „Revista de Theologia“ című. Átalán bizonyos indifferentismus vesz erőt a portugál egyházi állapotokon, egy kis josephinismus-féle zsibbasztja az eltökéltebb működést, a mi a sajtóra is érezteti hatását.

Az **o l a s z** kath. sajtó csak újabb eredetű ugyan, mindazonáltal eléggé fűrge, inkább a nép rétegeihez, mint a fensőbb körökre ható. Apró, valláserkölcsi szellemben, nem annyira a politikai, mint inkább a vallási és társadalmi dolgokkal foglalkozó lap sok van, míg kevesebb a tisztán politikai kath. irányú közlöny — összehasonlítva természetesen azzal, mit az ellenfél e téren felmutathat. A sajtó elhelyezkedése még mindig a régi tagoltságot mutatja, melyben Olaszország az egyesítés előtt volt. A régi fővárosok irodalmilag is egy-egy központot alkotnak. Turinban jelenik meg az ismert Margotti szerkesztése mellett az „Unita Cattolica“ kath. és kitünően vezetett politikai irányban. Csak az a kár, a mit majdnem minden olasz lapról el lehet mondani, hogy a külföldi dolgok rájuk nézve mintha nem is léteznének; külföldi levelezőket, hírközvetítőket nem tartanak, s így tájékozva nincsenek vagy elmaradnak, a mi a mai időben egy lapnak tetemes hibája. Turinnak még két kath. napilapja van, Genuának kettő. Milánóban jelenik meg az „Osservatore cattolico“ nagy éllel és szaktájékoztottsággal írva, s a „Spettatore“, mely ugyanazon ügyet nagyobb mérsékelttséggel védi. Velenczének és Bolognának egy, Florencznek két kath. napilapja van. Rómában kath. szellemű napilapok: az „Osservatore Romano“ a curiának sok esetben hivatalos közlönye, s már emi-

att is nagy tekintélyű; a „Voce della Verita“, igen élénken írva, melynek befolyását az elhúnyt Nardi állandó munkatárszkodása állapította meg, s az „Il Romano di romano“ című néplap. A sok hetilapot mellőzzük. Átalában van Olaszországban 159 kath. lap, köztök 16 kath. napilap. De nem mellőzhető a kitünő „Civiltà cattolica“, mely havonként kétszer jelenik meg füzetben. IX. Pius alapította; a legtudományosabb jezsuiták szerkesztik, s úgy, hogy tulajdonkép a tudományos és egyházpolitikai téren általánosan irányadó befolyást tudott magának kivívni. Azelőtt Rómában, most Florenczben jelenik meg, bárha vezetője s munkatársai nagyobb részét Rómában laknak. Az olasz kath. sajtó azon mérvben fog emelkedni, a mint folytatni fog az elhúnyt nagy pápa kitünő gondoskodása a sajtóviszonyokról, s amint az olasz katolikusok az egyházi és politikai téren mindinkább felkelnek lethargiájokból. A kath. sajtó háta mögött kell mindig olyanok nagy számának lennie, kik azt méltányolják, megértik.

Oroszországban kath. sajtóról szó sem lehet. Dánia fővárosában van egy kath. egyházi lap, mely tavál ülte meg fenállása 25 éves jubileumát. De nincs is több.

Térjünk át **A m e r i k á r a**. Az é j s z a k a m e r i k a i viszonyok sokkal többoldalubbak, változatosbak, semhogy azokat röviden jellemezni lehetne. A folytonos bevándorlás, nemzetiségi különbözőség, a minden viszonyban feltalálható rohamosság meglátszik a sajtón is. Miként az egyházi téren, ugy a sajtó terén is lépésről-lépésre kellett itt a katolikusoknak minden talpalatnyi földet meghódítaniok. A szabadság, melynek áldásai s másrészt átkai közt kellett a catholicismusnak fejlődnie, s az ellenáramlatok elleni küzdelem hozták itt létre a kath. sajtónak nagy fűrgeségét s rövid idő alatt előhaladását. Az amerikaiak, ha 2000 lakosú városban van, már saját lapjának kell lennie. S a lapok el-elszaporodnak mint a gombák, de el is tűnnek hirtelen, mint a fergeteg. Az északamerikai egyesült államokban van vagy 8000 különböző ujság, folyóirat stb. Határozottan katolikus Wörl feljegyzései nyomán — ő sem állítja összeállítását teljesnek — 107; ezekből 72 angol, 37 német, a többi francia, cseh, lengyel, stb. nyelven jelenik meg. Napilap 6, de ezek mind-egyikének heti kiadásai is vannak. Legtekintélyesb napilap a bostoni „P i l o t“, mely 80—100,000 példányban jelenik meg; Buffalóban a „Buffaloer Volksfreund“ működik nagy sikerrel, correct, élénk, határozott kath. szellemmel. Nem akarunk többet emliteni; elég legyen annyi, hogy majdnem minden egyes szövetséges államnak van egy pár egyházi és politikai tartalmú ismertebb hetilapja, sok ascetikus, népies modorban. Átalán az amerikai kath. lapokon is meglátszik az amerikai modor, egy kis szédelő szellem, nagy szavak, a polemikában kiméletlenség, de emellett aztán minden szabadelvűsködést kizáró határozottság. — **D é l a m e**

rikában Brazília a főállam, még pedig lakosságára nézve kath. állam, csak hogy teljesen a szabadkömívesség behatása alatt, mely a világi kath. elembe vette magát. Ott a kath. sajtónak folytonos védelmi állásban kell lennie. Az ott honos németek számára adják ki a Rio Grande provinciában lelkészkedő jezsuiták a „Deutsche Volksblatt“-ot, mely csakhamar leszorított néhány liberális lapot. Portugal nyelven — az ország főnyelvén — 5 kath. lap jelenik meg ott, különösen az „Apostolo“ czimű, mely az ország fővárosában jelenik meg, ügyesen és érdekesen van szerkesztve. Dél-amerikai többi tartományaiban is akad szórványosan egy-egy kath. lap, így Trinidad szigeten (kis

Antillák), az argentin köztársaságban, Chile-ben három kath. ujság.

Rövid, vázlatos, majdnem tárczaszerű sorainkból eléggé látható, mint ügyekezett a katolicismus az apologia ezen századunknak megfelelő fegyverét, a sajtót felhasználni; mily elterjedést vett az. Tudata annak, hogy másutt mennyi történet és történetik, szolgáljon buzdításul azoknak, kikben megvan a tetterő e téren védeni sz. ügyünket; a hibák feljegyzése pedig maneat alta mente rapostum, hogy azok kikerülhetők legyenek. Így lesz a sajtó is méltó azon isteni műhöz, melynek midőn szolgál, hivatásának legszebb oldalát teljesíti.

Szemle.

Horváth Mihály. A kereszténység első százada Magyarországon. Irta H. M. Kiadja Ráth Mór. Budapest. 1878. 8. r. 476. l. Füze 4 frt.

Mily nagy figyelmet gerjesztett ezen fényes kiállítású 476 lapra terjedő két könyvre osztott munka, mely a magyar keresztény egyház megalapítását és megszilárdulását a XI. század végeig tárgyalja, kitünik abból is, hogy eddig már több ismertetése s bírálatja jelent meg; ezek közt az álláspontok különbözősége szerint feltünőbbek: az 54. sz. márcz. 1. „Hon“, az 56. sz. febr. 26. „Kelet-Népe“ tárczáiban, s a temesvári „Havi Közlöny“ márcziusi füzet 174—179 lapjain.

A „Hon“ tárczája részletes bírálatba nem akar ereszkedni, még is azt mondja, hogy Horváth műve „a régi magyarok művelődési állapotát nem fejtegetéi eléggé terjedelmesen, hogy így kimutatná azon támpontokat, melyek nálunk a kereszténység elterjedését aránylag oly gyorsan létesítették.“ — „A mű nyelvezete igen egyszerű. Világosság s határozottság előnyei közé tartoznak ugyan, de azon emelkedettséget, mely például a „Huszonöt év Magyarországon“ vagy Fráter Györgyről s Zrinyi Ilonáról irt monographiái némely lapját jellemzi, hasztalanul keressük benne. Még a kritikai él s tömörség hiányát is sokszor érezzük s nem egy helyen sajnálattal vesszük észre, hogy a történelemíró krónikássá változott.“ — „Theologiai nézetei azonban — püspökhöz mérve igen szabadok... Jellemzőül szolgáljon e tekintetben a 319—320. lapon levő rész (a szűz Mária és a szentek tiszteletéről.) — „Általában véve... Horváth jelen művét nem tekintjük olyannak, melyet tudományos alapvető monographiának lehetne tartanunk, de mint némileg uttörő munkát.“ — Sajnálattal toldja hozzá a „Hon“, hogy a munka Szász-Altenburghban nyomtatott, holott ily fényesen itthon is kiállíthatott volna.

A Kelet-Népében ifj. Ábrányi Kornél írja: „Horváth Mihály mint nagy történetírói elme és páratlan történettudós bármily conservatívnek lát-

szik is e téren, nem vonhatja ki magát a modern rendszer kényszerítő hatása alól, s a történeti anyag berendezésén meglátszik a törekvés az inductiv irány felé, amde a kidolgozás sokszor mögötte marad a törekvésnek. Horváth Mihály valamely fontos történeti eseménynél legtöbbször megelégszik valamely elismert vagy sokszor és mások által is használt forrásnak felemlítésével, a nélkül hogy ő maga is akár a forrás, akár a történeti esemény bírálatába beleereszkednék.“ — „Tárgyát azonban éppen a részletek hiányossága, a történelmi alakoknak csupán odavetett vázolásá miatt nem meríti ki. Több mint krónika; kevesebb mint (modern) történetírás.“

A temesvári „Havi Közlöny“ ezeket írja: „A jelen mű új vivmányt nem nyujt; érdeme, hogy rendszeres egészbe önti... azon ismereteket, melyek a szerzőnek s más íróknak egyéb műveiben szétszórva olvashatók.“ — „Az első könyv első fejezetében, melyben a kereszténység állapota a magyarok bevándorlása előtt az általok alkotott országban... eszeteltetik, úgy tartjuk, feketébb színben van festve, mint magának szerzőnek műve később szemünk elé tárja.“ — „A mit (a szerző) Gfrörernek nem alap nélkül szemére vet, hogy nagyon szereti a conjecturalis történetírást, szerzőre is itt-ott alkalmazható.“ — „A II. könyv első fejezetének 6-ik cikkelyére nézve, (A pápai szék viszonyai. Hildebrand) egyháztörténelmi szempontból a neves szerző érdekében lett volna, ha az ott helyet nem foglalna.“ — A szerzőnek azon állításaira, hogy II. Sylvester pápa külön követet küldött István királyhoz, mert az új magyar egyház berendezésén kívül még egyéb érdekek is fekdütek szíven, s ezen érdekek legfőbbike úgy látszik a sz. Péter székének fizetendő évi census volt; s fel lehet tenni Istvánról, ki nek Sylvester valóban oly nagy szolgálatot tett, minőt a történelem állandó tanúsága szerint a sz. szék nem szokott ingyen osztogatni, hogy ily census mindjárt királyságával vette kezdetét, — ezt írja a nevezett Havi

Közlöny: „En specimen! . . . hogyan csinálja szerző a történetet . . . Ily gyanúsítások az egész művén át húzódnak.“ „Még Piligrim passauai püspök nagy-
ravágásának oly apró részletekig taglalgatása is kellemetlen érzést gerjeszt.“

Ez mások birálatainak rövid kivonata.

De nekünk is vannak némi észrevételeink.

A 12. lapon: lithurgia szóban a h fölösleges, mert görögül *λειτουργία*. — U. ott: „meddő asketái élet.“ Nem meddő az sem az asketára sem másokra nézve, csak korunk találja azt meddőnek.

A 36. 38. 67. lapon a kereszténység kezdetét a magyarok között főképp annak tulajdonítja a szerző, hogy a magyarok ősi vallásuk iránt egykedvűek, minden fanatizmustól (!) mentek valának, s hogy életfontosságú politikai okok is vegyültek az átalakulásba. — De a ki vallása iránt közönyös, nem könnyen szokta azt mással, kivált szigorúbbal, felcserélni; s a nép a politikával nem törődik; — „Geyzának (lehet) hogy főleg politikai czél lebegett szemei előtt.“ (473. l.)¹⁾

Piligrim passauai püspökről azt írja a szerző a 7. 8. 55—69. l.²⁾ hogy székét a salzburgi érsek hatósága alól kivonni s érsekségre emelni akarván, csupa önzésből s nagyravágásból küldött papokat a magyarok megtérítésére, s hogy ezélja elérése végett roszhíszemüleg (l. 183. l.) öt pápai bullát gyártott, melyek egyikében írja, hogy mind a két nemű magyarok közül mintegy 5000-en tértek meg. Ezt gyanuval fogadja a szerző. — Piligrim mellett és ellen több értekezés jelent meg.³⁾ Mi röviden csak azt mondjuk: 1) Piligrim meglé-
vén győződve hogy Lorchban hajdan érsekség volt s hatóságához Noricum és Pannonia nagyobb része tartozott, miután Lorch elpusztított s a passauai püspökségbe kebeleztetett, nem hibázott, midőn annak érsekségi czimét s jogait visszaszerezni s a magyarok megtérítése által meg is érdemelni akarta. 2) Ha Alsó-Pannoniában 850—860 Privina alatt annyira megsaporodtak a szláv ajkú keresztények, hogy a templomok száma meghaladta a 30-at (l. 9. l.); ha napjainkban Amerikában Baraga püspök 40 év alatt 25,000 indiánt saját kezével keresztelt meg⁴⁾, mi gyanuval fogadandó van abban, ha Piligrim írja, hogy papjai mintegy 5000 előbbkelő magyart térítettek meg?

¹⁾ Ámbár Hartvik azt írja 45. l.: „Annunciatur ei b. Adalbertum ad se venturum, propter conversionem ipsius (Geyzae) et fidei non fictae profectum.“

²⁾ E. Dümmeler: Piligrim v. Passau u. das Erzbisthum Lorch cz. 1854. megjelent könyve után.

³⁾ Pl. Büdingers Recension über Dümmelers Schrift, az osztrák gymnas. Zeitschrift-ben, 1855. 6. 303—336. és 433—451 l. 1856. 58—60: R. Mittermüller, Eine Ehrenrettung Pilligrims a mainzei Katholik-ban 1867. 337—362. stb.

⁴⁾ Das Concil in Baltimore, Broschür. Verein, Frankf. a. M. 1867. 25 l.

A 81. 101. 109. l. „a fejedelmi családot a kereszt vizzel leöntötte,“ „a nép . . . leöntetni engedte magát a keresztvizzel.“ Szokatlan kifejezések.

A 85. l. „a kevésbbé (mint sz. Adalbert püspök) ábrándos (!) Asztrik.“

86. 97. l. „Geyza . . . népében is minden módon terjeszteni törekvők az új vallást s nem ritkán kényszerítő eszközökhöz is nyult a vonakodók irányában.“ — De Hartviknál, kire a szerző hivatkozik — edit. Bud. 1836. Vita s. Steph. 41. l. — csak ezt olvasom: „Geyza severus quidem et crudelis veluti potentialiter agens in suos, misericos autem et liberalis in alienos, et praecipue, in christianos.“

A 86. s 221. l. egy sajnálatos eset említetik, melynek egy előkelő hölgy lett áldozatává, mi miatt sz. Adalbert ismét oda hagyta Prágát. Mi volt ezen eset, ki volt az a hölgy, nem mondatik.

Azt, mi Asztrikról iratik 93. l., hogy Adalbertnek talán túlszigázott felmagasztaltságát, az élet s világ viszonyaihoz simulni nem tudó (!) ábrándos lélekirányát nem helyeslé, s hogy Adalbert iránti ellenszenvét ennek halála törülte ki kedélyéből, Brunonál „Vita S. Adalb.“ melyre a szerző hivatkozik, nem találom; ott csak az van: ardua scandentem tunc semper fugiebat.

105. l. „Az új hiedelmek (!) és szertartások az ősiekkkel sokféleképp összevegyítettven, e vallási állapot roszabb volt a réginél.“ Aligha.

A 127. s köv. lapon egy vegyes világi és egyházi világbirodalom terve iratik le, mely „ha teljesen sikerül (mondja a szerző 129. l.) a pápa leendő a világ urává.“ — A terv felfedezője Pertz, tehát csak új találmány. A terv szerzője maga a langeszü II. Sylvester pápa-e? III. Otto császár levelétől, melyre H. M. hivatkozik, nem derül ki, abban csak ez van Mabilonnál: „Otto Farfensi monasterio . . . qualiter nos quadam die Romam exeuntes pro restituenda republica et consilia imperii nostri cum venerabili Papa Sylvestro II. et cum aliis nostris optimalibus ibidem tractavimus.“

A mi mondatik 138. l. „annyi bizonyos, hogy Sylvester törekvésének főczélja volt a pápai hatalom felmagasztalása a császáré rovására,“ és 127. l. „mig nem VII. Gergely a pápaságot hatalma tetőpontjára emelte,“ 158. 161. 366. 379. 385. 406. l. „VII. Gergely mióta a pápai széket a világ urává emelni törekedett“ — a mérsékeltbb protestans tudósok által meg van czáfolva.

149. 163. 225. l. H. M. II. Sylvester pápa bulláját általa írottak, de amint most áll előttünk, egyes részeit interpoláltaknak tartja: mert a) gyanus a szóhalmaz miatt, b) Asztrik kalocsai püspöknek mondatik benne, c) a pápai álomlátás Hartvik által gyártott mese. — De 1) oly szóhalmaz a X. századbéli más bullákban is látható, 2) nem egészen bizonyos, hogy Asztrik esztergomi érsek volt, 3) ha az Apost. cselek. 8. 26, 10. 22. Fülöp és

Cornel százados egy angyal által megszólított egy ember s egy család miatt, miért nem intetett meg mennyieleg a pápa egy nemzet miatt? Hogy e visio nem Hartvik meséje, kiténik Raynald-ból ad a. 1301.: „Fuerat quidem (inquit Bonifac. VIII.) revelatum, quod ei (S. Stephano) primum in gente hungarica corona debeatur et regnum, sicut haec plenius dommenta, quae servantur in archivis memoratae Ecclesiae romanae, testantur.“

160. l. Hogy a császár volt képviselője a legfőbb hatalomnak az egyházban és államban s a pápát is ő választhatja, azzal indokolja H. M., mert III. Ottónak e kívánságát VIII. Leo pápa is elismeri s helybenhagyja. — De be van bizonyítva, hogy VIII. Leo levele álmü, s hogy ő ellenpápa volt; tehát amilyen a szerző, olyan a műve, tekintély nélküli.

164. l. „kettős keresztet.“ A bullában csak az van: „keresztet vitethess.“ XIII. Kelemen pápa is azt írja Mária Teréziának 1758: „ante Regis . . . apostolatus insigne crucem gestat Episcopus.“

182—207. l. a veszprémi püspökség alapító s a pécsi püspökség adomány leveleit kéteseknek: a pannonhalmi, (209) pécsváradi, zalavári és bakonybéli apátságok alapító okmányait pedig álmüveknek, későbbi készítményeknek tartja H. M. (429. l.) — egyebek közt azért is, mert azokban az apátoknak exemptio s az ünnepélyek alkalmazásával püspöki diszjelek használata engedtetik meg. — De másutt ily kiváltság s engedély a X. XI. században már meg volt. P. o. a veronai és vulturini zárda a püspöki hatóságtól kivétték 929. 944. évben; S. Vinceze kolostor apátjának megengedtetik, (970.) hogy a püspök jelen nem lévén, misézhessek dalmaticában és sandaliában; ugy szintén a fuldai apátnak 1000, korveinek 1051, braunauinak 993. és hogy a prágai püspök után tiljön, (L. Bullar. Rom. edit. Taurin T. I.) Birto-kaik is megneveztetnek s megerősítetnek.

208. l. „Nekem jutott a szerencse határozottan kimutatnom, hogy az első esztergomi érsek . . . Asztrik-Anasztaz volt.“ — Már a Corpus Juris Hung. edit. Bud. 1779. I. T. végén 218 l. „Vetus Catalog. AEpp. Strig.“ olvassuk, hogy Astricus seu Anastasius eszt. érsek volt 1009.

243. l. „János pápától, a XVII-dik vagy XVIII-iktól-e bizonytalan, mert a pápák ezen kori chronológiája felette zavaros.“ Nem egészen; XVII. János az, kit Crescenzo Róma zsarnoka tölt be V. Gergely ellen, s kit III. Otto császár 998. elkergetett; XVIII. János pedig az, ki II. Sylvester halála után választatott meg 1003.

244. l. „A fogadtatás, melyet István király részéről tapasztalt (Bruno gentium aepus) nem elégitette ki az ábrándosan felmagasztalt férfit.“ Mi oka, hogy ábrándosnak mondatik?

307—313. l. szól a papok nőstüléséről Frank, Belgium, Olasz- és Németországban. Mi czélből? Van-e az összeköttetésben a kereszténységgel Magyaror-

szágban? — „A hűbéri állam szervezete tette átalánossá“ (a papi nőtlenséget.) De meg volt már az a hűberek létezése előtt az 1. 2. 3. 4. században is. ¹⁾ — A papok nőstülése szigoruan tiltatott, de a zavaros időkben, melyek a fegyelmetlenségnek kedveznek, türetett, még VII. Gergely pápa által is, ²⁾ egy ideig.

313. l. „Utóbb azonban (sz. István kora után Magyarországon) midőn a világi papság száma szaporodott, a külföld példája nálunk is talált elég követőkre mind a papok, mind a püspökök közt.“ (419. l.) — Kik azon nős püspökök? A nagyváradi, kinek leányát vélte megszabadítani a rabló kuntól sz. László? ³⁾ de ez születhetett a püspöknek, még mielőtt püspök lett volna. Sz. László 1092. évi törvénye csak a p r e s b y t e r e k n e k engedi meg a házasságot, míg a pápa megkérdezetik. ⁴⁾

323. l. „nem csak a nép, hanem a legmiveltebb papok és püspökök közt is . . . egyaránt el volt terjedve a szentek által végrehajtott c s o d á k hité;“ „a vallásos érzelemtől elválfatlan volt a c s o d á k, hüvölések s babonák m a k a c s hité.“ ⁵⁾ (!)

329. l. „A nemzetre e r ő s z a k o l t u j t a n o k s vallási szertartások.“ Sz. István II. tvkönyvében szabott ugyan cónoni és polgári büntetéseket azon k e r e s z t é n y e k r e, kik a vasárnapot, böjtöt meg nem tartják, nem gyónnak, templomban beszélgetnek stb., de nem olvassuk, hogy valakit a keresztény hitre kényszerített volna.

327. l. („A ker. vallás) szelleme csak akkor találhatott felfogásra, mikor az értelmet is eléggé megvilágosította már az ismeretek n a g y o b b t ö m e g e.“ Ezen elv szerint a köznépet s a gyermekeket nem kellene, nem lehetne a kereszténységre oktatni; he kellene várni (a 327. l. szerint) míg a c i v i l i s a t i o k i s s é m a g a s a b b f o k á r a emelkednek. Nem várták azt sem az apostolok, sem a vad népek térítői, sőt inkább a ker. religio alapján mozdították elé az i g a z i c i v i l i s á t i ó t még a külsőleg mivelte rómaiak s görögöknél is. Prius credere, dein intelligere.

¹⁾ L. Roskoványi „Coelibat. et Breviar. . . e document. omnium secul. demonstr.“

²⁾ Kitészik ez Altman, passau püspökhez irt leveléből: „quod vero, de sacerdotibus conjugatis interrogastis, placet nobis in praesentiarum tum propter populorum turbationes; tum etiam propter bonorum inopiam, scilicet, quia paucissimi sunt, qui fidelibus Christianis officia religionis persolvant, pro tempore vigorem canonicum temperando, debeatis sufferre.“ Apud Hansiz. German. Saer. T. I. p. 270. et Palma Notit. Rer. Hung. T. I. p. 404.

³⁾ Turóczy után a szerző 313. és 358. l.

⁴⁾ S. László törv. bővebb magyarázatát l. Péterffy. Conc. Hung. P. I. p. 11—15, és Roskov. i. m. T. I. p. XC VII.

⁵⁾ A babonákat sz. István törvénye is tiltja s bünteti Decr. L. 2. c. 31. 32.

343. 363. 368. laphoz. IX. Benedeket a tusculumi párt, III. Sylvestert pedig ellennépává a ptolomei párt tette, VI. Gergely becsületére legyen mondva: hogy ajtatos s erényes egyén volt, ki IX. Benedektől megvette a pápaságot, ezt gondolván legezészerűbb módnak az egyházat nagyobb bajtól megszabadítani. VI. Gergely a sutri zsinaton lemondott s Clugniban halt meg, nem megmérgezve. ¹⁾

367. l. A mi ott XIX. János pápáról mondatik, hogy maga az egyházi primatus fölött alkudozék a görögökkel, nem áll. Igaz, II. Vazul cs. gazdag ajándékokkal is ostromolta a pápát, hogy hagyja helyben a konstantinápolyi patriarchának az oecumenicus püspök címét, de tagadó választ kapott. ²⁾

368. l. Ha szórol szóra való lenne is mit H. M. IX. Benedek életéről s koráról ír, hogy rablást, gyilkolást, k...kodást üzött a legcinikusabb módon; hogy Róma egy rabló és gyilkos barlanggá lön, stb., annak fő okai a IX. B. pápa rokonai az akkor ott zsarnokoskodó tusculumi grófok.

369. l. VII. Gergely „1075-ben egy 27 tételből álló iratot készített“... Hogy ezen irat, mely „Dictata Gregorii“ czim alatt nevezetes, nem VII. Gergely műve, l. Cherier Instit. Hist. eccl. T. III. p. 233.

391. Arról, mi itt iratik Canossa várában történekről, l. kath. egyháztörténelmi könyveket. — Hogy pedig „eddigelé a császári hatalom tartatott (volna) a főhatalomnak a keresztény világban“ ellenkezik az egyház tanával. (L. Roskoványi Monum. de Independ. potest. eccl. ab imperio civ.)

405. l. „Eltakarodott tehát (Guiscard) s vele Gergely is, kisérve a nép átkaitól.“ Lehet hogy átkozták, kik a normannoktól anyagi kárt szenvedtek; de hogy a nép nagyobb része szerette s elveit azután is vallotta, világos; mert utódjául azt választá s erővel koronázta, kit VII. Gergely a négy közül első helyen ajánlott a bibornokoknak, III. Viktort. (L. Haas i. k. 293. 296. l.)

446. l. „A honvédelem a főpapságnak nem kevésbbé volt személyes kötelessége, mint a nemességnek. Alapját ezen polgári, a köztársaság fogalmából eredő kötelességnek tették...“ — Hogy a clerus katonáskodása a katholika egyháznak sőt a polg. társadalomnak is káros, írja IX. Pius pápa a mondovi püspöknek 1869. (L. Roskov. Monum. T. XI. p. 350. és a bécsi nuncius levelét a ministeriumhoz 1850. márc. 2. T. VI. p. 632.)

461. l. „megérlelik vala Európa népeiben ama regényes eszmét, hogy... keljenek harcra az Üdvözítő sirjáért.“ — Az eszmének nagy politikai okai s céljai is voltak. (L. II. Orbán beszédjét a clairmonti zsinaton. Fleuri H. Eccles.)

P. J.

¹⁾ L. Haas Gesch. d. Päpste, 253 l.

²⁾ U. ott 252. l.

Beke Antal. Elméleti és gyakorlati egyházi iránytan.

Segédkönyv, a lelkészi hivatalok részére. II-ik bővített kiadás. Az erdélyi püspöki hatóság jóváhagyásával. Budapesten, 1878. — E művet, Kiss Ottó hasonló tartalmú s irányú „Lelkészi irattár“-ának ismertetésekor, az april 1-i számban már említők. Célja ennek is: a lelkipásztori élet írásbeli teendőihez kellő utasítást, tanácsot és példákat nyújtani. Előre boesátván a hivatalos irány általános kellékeit, vagyis azon szabályokat, melyeket, valamint a társalgásban, ugy az írásbeli közlekedésnél is az illem, a tisztelet és a törvényes alakiság szabnak elő, széles körben, minden oldalról vizsgálat alá veszi, azon viszonyokat, melyek a lelkészt, mint magán és egyházi személyt, egyházi elüljáróival, hivatalos állásával és ennek különféle teendőivel, majd a világi hatósággal, a különféle vallásfelekezetekkel, és magán esetekben egyes személyekkel hivatalos vagy magán érintkezésbe hozzák, melyeket írásban kell végeznie. Miért is van e műben lelkipásztorságtan is, de még több egyházzségi rész. Kiterjeszkedik itt-ott az egyházmegyei kormányzat dolgaira is, közölvén néhány püspöki s pápai okmányt, vagy pl. a kápláni ki nevezés szövegét, melyek a lelkészi írásbeli teendők körén kívül esnek; de ezeket, mint a szerző megjegyzi, tanulságos tartalmuk miatt vette fel. E 2-ik kiadás körülbelül 20 ponttal bővebb az elsőnél, mely pontok, az első kiadás ideje óta kiadott egyházi s iskolai szabályokat tartalmazzák. Legnevezetesebbek ezek között: a püspöki kar által megállapított rendszabályok és az iskolai közegek számára kiadott utasítások. A mű egyes részeiből kiemeljük a házasságról, főleg a rokonságról és az esperesi teendőkről szóló pontokat. Azonban egyet amazok közül majdnem egészen érintetlenül hagyott: a katonai kötelezettséget, melylyel most a lelkészek a házassági dolgok közt legtöbb baja van. Ismerteti továbbá röviden hazánk állami szerkezetét és az egyes miniszteriumok osztályait is. Ezek ismeretére valóban olykor-olykor szüksége van a lelkipásztornak, ha magán vagy hívein segíteni akar. Az adó- és cselédügyet is fölvehette volna.

Általánosságban elismeréssel nyilatkozunk e nagy szorgalom- és szakavatottsággal készített munkáról és azt hisszük, nem vétünk az igazság ellen azon állításunkkal, hogy e mű a Kiss Ottónál teljesebb és beosztása is szabatosabb, mint amazé. Azonban sok benne a fölösleges hasznavehetetlen is, melyek vagy soha, vagy csak nagyon ritka esetben alkalmazhatók. Ilyen mindjárt a mi halvaszületett autonomiánk tervezete. Elég lett volna ezt majd csak a 3-ik, vagy 4-ik kiadásba felvenni, de akkor is csak úgy, ha e tervezetből még addig is lenne valami. Különösen az írásmin-ták tárgyaul felvett esetek kevésbé gyakorlatiak. Ilyen a XXVIII. példa, midőn egy ferenczrendű szerzetes engedélyt kér a püspöktől, hogy trap-

pistává lehessen, vagy egy lelkész, a ki vadászás közben mutatóujját ellötte s ugyanakkor egy embert is agyonlőtt, az irregularitas alól fölmentvényért folyomodik. Az ily példánál sokkal gyakorlatabbak az olyanok, midőn a lelkésznek oltárképet, harangot, egyházi ruhákat kell vásárolnia, a templom belsejét s külsőjét javitania stb. Vagy inkább fel lehetett volna venni egy templomnak építési tervezetét. A példák irálya választékos, világos és a 228 minta között legfeljebb egy-kettő ellen tehetnének gyenge kifogást egyes kifejezésekre nézve. Pl. bizonyos lelkészi javadalomért folyamodó így ír megyés püspökéhez: „fogadja vallásos tisztelem és hódolatteljes nagyra b e c s ü l é s e m nyilvánítását“ (61. l.), vagy: „a rendülhetlen bizalom és tisztelet mellett, melylyel Nagyméltóságodat nagyra b e c s ü l n i szerencsém van; (330. l.) továbbá: „felszentelt kezeit csókolván öröközők;“ vagy: „alatt irt rom. kath. lelkész“ stb. — nem mintakifejezéseknek valók, melyeket ajánlani lehetne. Itt-ott hosszadalmas, mint a XVIII, vagy CVII. példában. Továbbá hivatalos iratban az idő-, hely- és számadat határozottan kiteendő, tehát nem elég csak azt írni, hogy a „mult évben“ (XVIII). Hangsúlyozhatta volna szerző, hogy folyamodványokban, főleg, melyek javadalom elnyerését czélozzák, a szerénytelen dicsekvés, mely a semmiből is érdemet „csinál“, mellőztessék. A 79. lapon közölt példában egy káplán javadalomért folyamodik és „rendkívüli érdemül“ felhozza, hogy a „Tisza-völgyön káplánkodván, két eliteltet vezettem mint gyóntató a vesztőhelyre azok közül, kiket a rögtönítelő bíróság elitelt, még pedig a legszembetűnőbb sikerrel“ stb. — Az anyakönyvi rovatok betöltési módjára vonatkozólag azt írja, hogy „nem szabad beírni az álneveket, gunyneveket és általában azt, a mi a személy nevéhez, noha a szeszélyes szójárás oda illeszti, nem tartozik“ (251 l.). Nézetünk szerint vannak esetek, midőn a guny, vagy inkább r a g a s z t é k n e v e k beírása ha nem szükséges is, de mindenesetre c z é l s z e r ű az ugyanazon nevek megkülönböztetése végett. Tudok példát, a hol a félfaú Kotroczó, vagy Csorba és Darago nevékből áll, kik közt ugyanazon keresztnévvel három négy is fordul elő kik korra, nemre nézve is megegyeznek: az ilyenek megkülönböztetése s tévedés elkerülése végett nagyon is czélszerű a ragasztéknevet is legalább zárjel közé tenni. Hogy aztán az ily ragasztéknevek akkor és úgy irassanak be, hogy azok magokban semmi szégyenitőt vagy sértőt ne foglaljanak: erre, mint magától értetik, a lelkésznek mindamellett is tekintettel kell lennie.

Más aprólékos megjegyzésekre nézve osatlakozunk a „Tájékoztató“ című jeles folyóiratban e műről közölt részletes és alapos bírálatához, s mi is kijelentjük, hogy észrevételeinkkel nincs szándékunk csökkenteni e mű becsét, hanem csak annak

tökélyesítését czélozzuk, amennyiben ezt egyes hiányok szerény feltüntetése által tenni lehet.

A díszes kiállítású mű Haynald Lajos kalocsai érseknek van ajánlva; ára 3 frt. 50 kr. Nyomatott Budapesten, a „Hunyady Mátyás“ intézetben. —k —n.

Szombati Menyhért. Történeti képek és elbeszélések az ifjúság számára. Irta: Sz. M. (Küröz Antal). Budapest, 1878. Ára 1 frt.

Nyolcz képpel vagy elbeszéléssel találkozunk a 164 lapot tartalmazó könyvecskében, melyek évekkel ezelőtt szétszórta lapokban jelentek meg s most szerző jónak látta azokat együtt kiadni az ifjúság használatára.

A munkának meg van általános historiai és paedagogiai bece, de erős kivételekben is szenved. Némely képei nagyon is töredékek, mint mindjárt az első; a másik valóságos szerelmi lyra, mint Don Diego, melyben egész sereg a h- és o-h-val találkozunk. Nézetünk szerint az ily szerelmes történetekből mentől kevesebbet az ifjúságnak, mely úgy is mohón élvezi a regényeket. Van azonban néhány igen sikerült kép benne, mint Massina, A habléány, A pékinas.

A mi az irályt illeti, az sok helyütt nagyon is pongyola s az írási hibák roppant mennyiségétől hemzseg. Ez arra a gondolatra ébresztett, hogy a mű correcturájánál nem volt meg a kellő figyelem. (?)

Különbömben nem értéktelen a munka s szívesen ajánljuk.

Dr. Brück Henrik. A kereszt-történelem kézikönyve. Többek közreműködésével fordította Zimándy Ignác, oklev. kir. főgymn. tanár, sz.-széki tanácsos, török-bálinti pléb. III. Időszak, 241—447 l. Budapest, 1878. Tettey Nándor és társa.

Azon nagyobb gond és szorgalom, mely e válat utóbbi füzetét az elsőktől dicséretesen megkülönbözteti, ez utolsó füzetben még fokozottabb mértékben észlelhető. A fordítás eléggé folyékony, s a kiállítás szintén gonddal van eszközölve. Kivánatos lett volna azonban, hogy a fordítók az eredetiben meglevő név- és tárgymutató összeállítására is fáradságot vegyenek magoknak.

A boríték belső lapján a kiadó kijelenti, hogy a „Külföldi kath. theologiai irodalom tárháza“ című, két év előtt szép reményekkel megindított vállalatát, pártolás-hiány miatt kénytelen beszüntetni; reméli azonban, hogy később, kedvező körülmények között ismét nyilni fog alkalom, azt újra felkarolni és más formában megvalósítani.

Irodalmi vegyesek.

— Az egri egyházmegyei irodalmi egylet május hó 23-án tartotta III. közgyűlését. Elnök megnyitó beszédének tárgyául a nép- és iskolai könyvtárakba, valamint az ajándékol alkalmas könyvek kérdését választotta, s figyelemreméltó, praktikus módon világította meg, mennyit tehet az egylet e tekintetben. Titkár jelentést tett az egylet múltévi működéséről. Ezen idő alatt az alapszabályok és ügyrendi szabályok módosítá át végrehajtották, megállapította a választmány az „Egri Népkönyvtár“-t, melynek eddig két füzetet jelent meg; pályakérdést tűzött ki „az egyházi szónoklat fontosságáról és kormányban szükséges irányáról;“ összeállította s kiadta a nép- és iskolai könyvtárak számára alkalmas könyvek jegyzékét; felkarolta a Mindszenty-siremlék ügyét, gyűjtött reá 630 frtot, megbírálta a beküldött terveket s legközelebb fel fogja a siremléket állíttatni; s még több az egylet szellemi tevékenységét kedvező színben mutató mozzanatot emelt ki a titkári jelentés. — A felolvasott bírálatok alapján a pályadíj kiadása elhatároztatván, kitiűnt, hogy a 100 frttal jutalmazott „Irányszemek az egyházi szónoklat terén“ című munka szerzője Klampaczky Alajos siroki plebános, veterán az egyházi szónoklat terén, ki ily irányban működéséről már az 1848 előtti „Religió“-ból ismeretes. Azután a beadott indítványok tárgyalattak. Teriűnk nem engedí, hogy hosszasabban írjunk, azért elég legyen csak két határozatot felemlíteni. Az egyik határozat szerint a választmány köteleességében levőnek fogja tartani a működni akarókat irodalmi munkásságukban segíteni, legyenek azok egyleti tagok vagy sem; és ha kell, a szükséges segédeszközöknek az egylet terhére történő megszerzésével, csak forduljanak az elnökséghez. A másik határozat az volt, hogy az egylet elvben elfogadta, hogy Lonovics József érsek, kitűnő szónok és egyházi író, miskolci szülőháza emléktáblával jelöltessék meg, a kivitellel a választmány bizatván meg. Megtörtént a tisztválasztás is: megmaradtak egyhangulag a tavaliak. Elnök eziránt tett kérdezősködésre kijelenté, hogy az „Egri Népkönyvtár“-ba bárkitől fölvetetnek dolgozatok s a kiadottak díjaztatnak, s felkérte a tagokat, hogy a közelebb kitiűzendő új pályakérdésre vonatkozó javaslataikat mielőbb küldjék be az el-

nökséghez. Klampaczky munkáját az egylet még ez évben ki fogja adni. Átalán az egylet a legjobb uton indul; az érdeklődés is mindinkább nagyobb iránta; a választmány serényen dolgozott, s e közgyűlés, d. e. 10 től 1 óráig tartott — igen jól sikerült. Adja az ég, hogy az eddigiek után még szebb jövő következze.

— A budapesti egyetem hittani kara, miután IX. Piusról irandó pályamű a pályázati határidőig nem érkezett, e tárgyú pályakérdését (l. Irod. Sz. 1877. 5. sz. 38. l.) újból kitiűzé, s egyszersmind a következőt: „Fejtessenek ki, művelt magyar közönségűnk igényeinek megfelelő modorban és nyelven, a keresztény hit- és erkölestannak és a kereszténységgel összhangban fejlődő társadalmi tudományoknak elvei az emberi munkáról, — létokai-, törvényei- s okozatairól, — tekintettel ugy magának a munkának, mint a belőle származó anyagi és erkölesi javaknak megoszlási és szervezeti törvényeire: s mindezeknek alapján, a magán, családi és társadalmi életnek különféle alakulatai és jelenségei szerint, folytonos figyelemmel hazai viszonyainkra, jelöltessenek ki azon vezéreszmék és eszközök, melyek az u. n. socialis kérdésnek a kereszténység szellemében való megoldását elősegíteni és siettetni hivatvák.“ — Az előbbire pályadíj 600 frt, az utóbbira 500 frt. Határidő mindkettőre 1879. april hó 30.

— Az „Uj Magyar Sion“-ból f. évi april hóban jelent meg a 100. füzet. Egy kis irodalmi jubileum, melyhez a derék szerkesztő, dr. Zádori Jánosnak szívből gratulálunk. Az erről szóló szerk. jelentésből kiemeljük, hogy a munkatársak között van 3 püspök, 6 kanonok, 15 esp.-pleb., 13 tanár, 9 káplán, 2 világi ur; — a megjelent cikkek közül 10 különnyomat készült. Az ismertett munkák száma a 600-at meghaladja. Kezdetben volt 600 előfizető, most is meghaladja a 350. Ajánljuk mi is a közönség pártfogásába.

— Egerben, Vitkovics Mihály születésének százados évfordulóján, ez évi aug. 25. (s nem, mint Toldi hibásan írja 26) irodalmi ünnepélyt rendez a város közönsége. Az előintézkedések végett tartott értekezleten egyebek közt Vitkovics összes műveinek kiadása is elhatároztatott.

TARTALOM:

A katolikus lapirodalomról.
Szemle: Horváth Mihály: „A kereszténység első százada Magyarországon.“

Beke Antal. „Elméleti és gyakorlati egyházi irálytan.“
Szombati Menyhért. „Történeti képek és elbeszélések.“

Dr. Brück Henrik. „A keresztény egyháztörténelem kézikönyve.“
Irodalmi vegyesek.

A megrendelések teljesítésére ajánlja magát **Szolcsányi Gyula**, könyvkereskedő Egerben.

Nyomatott az érseki lyceum könyvnyomdájában, Egerben, 1878.